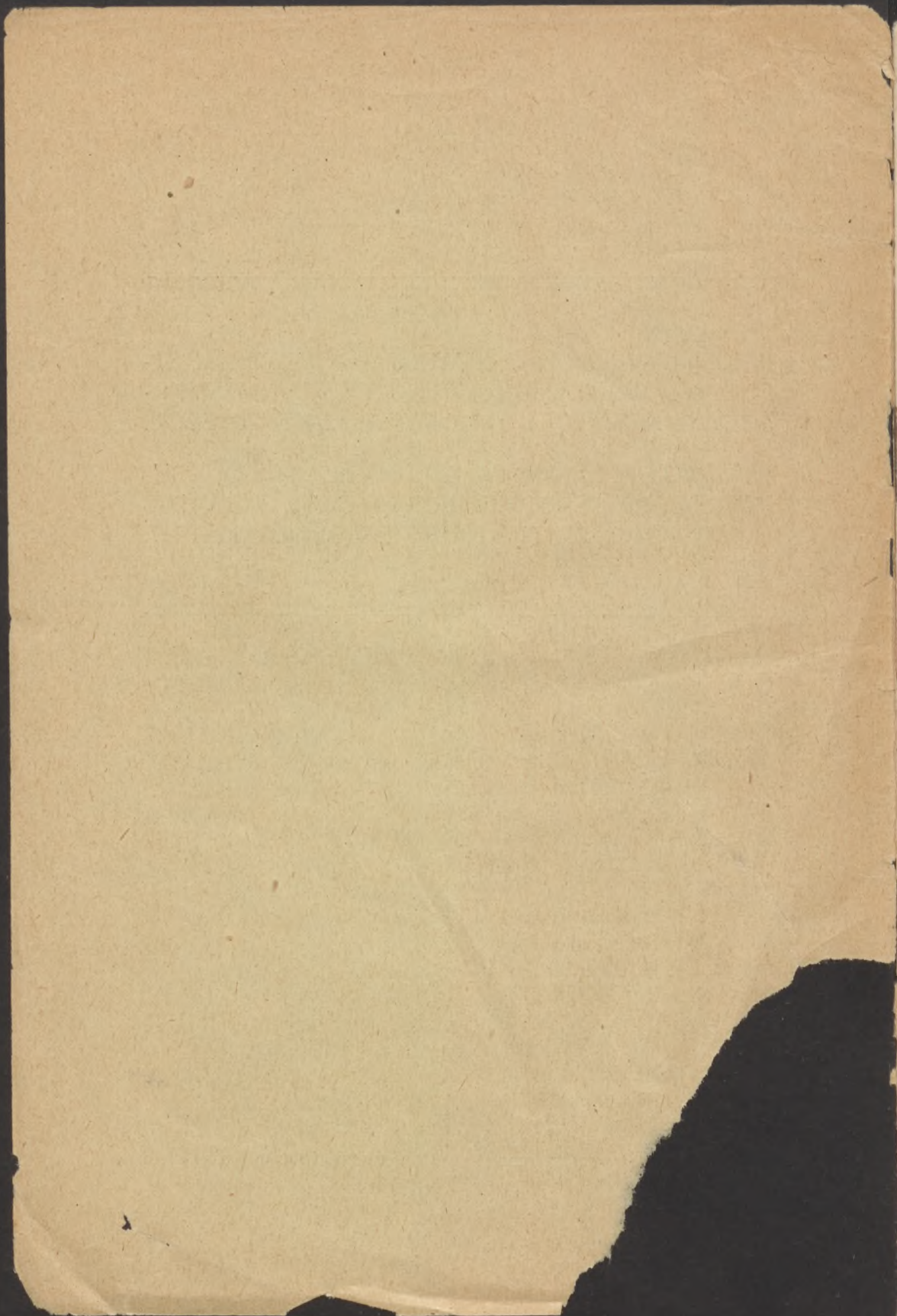

631.756

KÜLÖNLENYOMAT VASVÁRMEGYE ÉS SZOMBAT-
HELY VÁROS KULTUREGYESÜLETE ÉS A VASVÁR-
MEGYEI MUZEUM II. (1926—1927) ÉVKÖNYVÉBŐL.

SEPARATUM EX ANNALIBUS SOCIETATIS CULTU-
RALIS COMIT. CASTRIFERREI ET CIVIT. SABARIAE
ET MUSEI COMITATUS CASTRIFERREI II. 1926—1927.

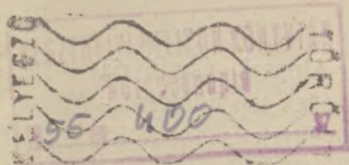
SZOMBATHELY
KÖNYVTÁRSÁGI NYOMDAVÁLLALAT RÉSZVÉNYTÁRSASÁG
1927.

Kollegiális vártatás

Baich Mihály

Az alsószelestei park.

Irta: báró Baich Mihály (Alsószeleste).

631756

ORSZÁGOS SZÉCHENYI KÖNYVTÁR

B 1507/1985

LELTÁRI SZÁM

I. Fekvés, talaj, klíma.

Az Évkönyv természetrajzi részének szerkesztői célul tűzték ki a vas megyei parkok sorozatos ismertetését is és felszólításokra az alábbiakban ismertetem az alsószelestei parkot.

Alsószeleste a megye északi részén fekszik, annak az alacsony dombvonulatnak alján, mely a kőszegi hegyek felől a Rába völgye felé húzódik és Alsószelesténél ér véget. A kert részben ennek a lejtőnek oldalában, kisebb részben a platón terül el. Kiterjedése körülbelül 15 kat. hold, legalacsonyabb része 166, legmagasabb része 191 m. magasságban a tenger színe felett. A esés egyenletesen oszlik el az egész kelet felé eső lejtőn, meredekebb helyek csak a mesterséges terraszirozás helyén vannak.

A talaj általánosságban közepesen nehéz világos színű, de eléggé termékeny víztartó agyag, mely helyenkint erősen mésztartalmú, másutt vastartalma miatt élénk rozsdaszínű. Helyenkint nem is jelentékeny mélységben nagyon terméketlen cementszínű vályog-altalaj van, mely a vegetációt szemmel láthatólag hátrányosan befolyásolja. Viszont a legmélyebben fekvő részeknek igen szívós agyagában a fák növekedése a legerőteljesebb. Kavics az altalajban még 8—10 m. mélységben sem található, holott a kert nyugati határán elterülő szántóföldeken mindenfelé van kavics a felszínen is és ott mélyebb árok ásásánál tiszta folyókavics-rétegek kerülnek elő.

A vidék éghajlata általában, de különösen kertészeti szempontból, nemcsak Csonka-Magyarország többi vidékeihez viszonyítva, hanem középeurópai relációban is kedvezőnek mondható és mérsékelt, mint Magyarország bármely más táján. A közeli Alpeseeknek és kiterjedt erdőségeiknek kiegyenlítő befolyása, mely már a Rábán túl erősen csökken, Vas megye nagy részében érvényesül és megnyilvánul a csapadék egyenletesebb elosztásában, a nyári forróság tompításában és ami a kertészet szempontjából talán a legfontosabb, a levegő páratartalmának emelésében, mely körülménynek köszönheti Vas megye vegetációja első sorban frissességét és üde színét; enyhébb teleit azonban a délnyugati Magyarország nem annyira a Nyugat befolyásának, mint inkább az Adria

közelségének köszönheti, melynek melege az Alpések és Illyria közötti résen benyomúlva, a Dunántúl nagyrészének téli hőmérsékletét mérsékelni tudja és lehetővé teszi oly növények szabadföldi kulturáját, melyek már a Dunántúlnak kontinentálisabb vidékein is elfagynak.

Az alsószelesei kert egyébként fekvésénél fogva nagyon ki van szolgáltatva az itt uralkodó gyakori heves, hideg és egyfolytában három-négy napig is dühöngő északkeleti szeleknek („muszkaszél”) melyek elől a kényesebb örökzöld növényeket védeni is kell, de éppen ennek a részben nyitott, szabad és relative magas fekvésnek is köszönhető, hogy kései tavaszi és korai őszi fagyok ritkán lépnek fel. Tartósan és vehemensen szokott fujni a déli szél is, mely nyáron tikkasztó fuvallatával gyorsan ellankasztja a növényzetet és szárítja a talajt, télen és kora tavasszal viszont azáltal válik veszélyessé, hogy melegével az örökzöld növényzet dermedt lombját hirtelen párolgásra készíti. Ha a lomb ily módon elvesztett víztartalmát a fagyott földből egyhamar pótolni nem tudja, elbarnul és elszárad.

A csapadék évi esőmennyisége 600 mm körül váltakozik, ami alig több az Alföld szárazabb részeinek csapadék-mennyiségénél de nem is lényegesen kevesebb, mint Anglia centrális és keleti vidékein. A levegőnek már említett nagyobb páratartalma mellett Nyugat-Magyarország vegetációjára nem kisebb előnyt jelent a csapadék egyenletesebb elosztódása, mert míg pl: a Bánságban a rendszerint nagyobb évi esőmennyiséget javarészt nagy nyári záporosók szolgáltatják, a csapadék nálunk nagyobbára hosszabb eső-periodusokban jelentkezik, melyek között sem szokott a csapadék hosszabb időn át elmaradni. Hátrányos körülmény emellett, hogy majd minden esztendőben egyszer vagy kétszer is 4—6 hétig tartó szárazabb időszak köszönt be. Hogyha ez az időszak a nap magas állásával s így a leghosszabb napokkal esik össze, azon évben már helyre nem hozható károkat okoz a kertekben és különösen a virágültetvények aspektusát teljesen leronthatja.

A hó Vas megyében mint ismeretes, rendszerint nem fekszik sokáig. Megmaradása kertészeti szempontból ugyanis csak tartós fagyok idején kívánatos, mikor az alacsony növényzetnek a legjobb védelmet nyújtja. Nem jelent előnyt azonban a hosszú megmaradás akkor, ha fagyos földre hullott, mert késleltetvén a talaj fölengedését, a növényeket a vízfelvételben közvetve meggátolja. A szelestei kert örökzöld fakulisszáinak szél és napárnyékában 1—2 héttel tovább marad meg a hótakaró és lassu felolvadása elősegíti a talaj tökéletes átívódását.

II. A kert története.

A kertnek, mely korábban a szentgyörgyi Horváth-család tulajdona volt, mai alapjait gróf Festetics Andor (Böhönye, Tolnamegye) vetette meg. A Kultúregyesület felkérésére gróf Festetics 1927 január 14-én kelt levelében szíves volt a kert megalapításának történetét következőleg ismertetni:

„1871 július elsején vettem át a birtokot, melynek urasági kertje akkor még igen kezdetleges állapotban volt, a kertnek még kerítése sem volt, a kastély keleti oldalán egy gyepterület húzódott lefelé, közel a kastélyhoz egy pár magastörzsű rózsafával, a nyugati oldalon a kastélyhoz közel egy keskeny fa és bokorültetvény húzódott, amögött gyepterület, melyen szarvasmarhák legeltek, — a kastély északi oldalán szelíd gesztenyefák és az üvegház voltak, utóbbi mögött szőlőhegy, a déli oldalán levő területen több öregebb fa, köztük egy tiszafabokor és egy *Abies Nordmanniana*. 1872-ben megkezdtem a kert fejlesztését, a keleti gyepoldalt átalakítottam három terraszra, melynek középsője rózsakert volt, — a kert kerítését felállítottam és az üres, puszta területeket megfelelő módon beültettem különféle lombfákkal és fenyőfélékkel. 1873-ban a bécsi világiállításon egy hamburgi cégtől vásároltam egy csomó diszfenyőt, köztük az *Abies cephalonica*-t is, — később pedig még több Coniferát hoztattam Erfurtból. A kertben található összes keresztesfenyőket pedig néhai gróf Erdődy István szívesességéből a vörösvári erdőségekből hozattam. A kastély déli oldalán a kaputól átellenben az ottani terület jobb sarkán levő *Cryptomeria japonica*-t az üvegházból, ahol elég elgyengült állapotban volt, ültettem ki. Ezen kerti munkálatokat körülbelül 10 év alatt eszközöltem“.

Festetics gróf 1910-ben költözött el a birtokról s az azt követő időben a főtevékenység új épületek létesítésére, a korábbi tulajdonos akadályoztatása miatt az utolsó években elhagyott kert helyrehozatalára, az összenőtt és szorongó fáknak ritkítására, illetőleg konzerválására, az elhatalmasodott akácok kiirtására szorítkozott. 1913-ban költözködött ide végre az új tulajdonos, e sorok írója. Még 1914-ben két kertészlakás, üvegház és melléképületek épültek fel a kert keleti végében, ugyancsak ekkor felmerül már a kert nyugat felé, kb. 15 kat. holddal való kibővítésének terve, de közbejött a háború. S ez nem csupán sok tervnek kivételét tette lehetetlenné, de a háborús években munkaerő és kedv hiányában még a létező értékek fenntartása is nehézségekbe ütközött. A háború idejében külföldi növényanyag behozatala sem volt lehetséges, bár az a csereanyag, amit hazai magán- és nyilvános kertekből

ebben az időben beszerezni lehetett, meglepő volt sokfélesége miatt. 1924-ben érkeznek végre az első külföldi növény-szállítmányok: virághagymák Hollandiából (Tubergen-től, Roozen-től), sziklai növények és magból nem nevelhető kerti fajták (őszi Asterek, szabadföldi Chrysanthemumok) Georg Arendstől, Goos & Koene-mann-tól, majd 1920-ban diszcserjék Hesselől, egy vadrózsa és kúszrózsa-gyűjtemény P. Lambert-től, diszcserjék Ungtváry szép herényi kertészetéből stb. 1924-25-ben épül a kastélyhoz vezető műút, mely két nagy kanyarodóval emelkedik fel a dombra. Az utolsó építkezések és földmunkák előreláthatólag 1927. év folyamán végleges befejezést nyernek s akkor csak a részletek kiképzése lesz hátra és sor kerülhet a kert kibővítésének már 1914-ben felmerült tervére.

III. A kert leírása.

A kert jelenlegi kiterjedésében erdőszerű részletekből, ligetjellegű ültetvényekből és facsoportokkal egymástól szigorúan elkülönített tisztásokból áll. Az egyetlen nagyobb nyiladék a kastély körüli térség, mely összefüggésben van a kelet felé elterülő terraszokkal. Ilyenformán a kert jellegzetes részekre tagozódik s a jövőre nézve főtörekvés ezen különböző, a vegetáció tekintetében is eltérő kertrészek további kidomborítása. A növények csoportosításánál ugyanis elkerülhetetlenek az általános oekológiai irányelvek, melyeknek követését már a növények egymástól eltérő kulturigényei is megkívánják s így az egyes kertrészekbe többé-kevésbbé hasonló jellegű növények kerülnek. Viszont a kert architektónikus és geometrikus részeiben kizárólag esztetikai szempontok érvényesülnek és itt a növények társításánál csakis a színek összhangja vagy ellentéte, az egyidejű virágzás stb. sugalmazza a csoportosítást.

A lakóház angol cottage stílusban épült 1855-ben, az építőművészet ezen sívár, történelmi visszapillantásokban és értelmetlen rekonstrukciókban kimerült korszakában; hibás arányaival, nyugtalan homlokzataival, sehogysem indokolható tornyával sajnos teljes díszharmonióban áll szép környezetével.

A déli homlokzat előtt nagyobb kavicsos térség terül el melyet tiszafa-sövény határol el a tájkerttől. A sövény mögött naturalisztikus csoportosításban öreg fenyőfák állanak, közöttük: az *Abies nobilis* valósággal kékeknek látszó lombzatával és néhány *Abies Pinsapo* szétágazó koronákkal és hatalmas, vaskos festőies törzsekkel. A fák alatt a fűben szagos ibolya, hóvirág, *Scilla*, *Cyclamen*.

Nyugat felé nagy szilfa-csoportok állanak borostyánnal sűrűn behálózva. Ezeket a ház körüli térségtől alacsony kőfal választja el, mely a kert részsüjét van hivatva megtámasztani. A kőfal egyúttal sokféle sziklai növénynek nyújt szállást. A facsoportok alatt nagylevelű puspáng és tiszafabokrok, hogy háttérrel adjanak örökzöld lombjukkal a virágzásnak, mely a kertnek ezen a helyén főleg a fák kilombosodása előtt folyik le. Rendszerint már februárban virágzanak itt a hóvirág, tözike, hunyorok, májfű, *Eranthis*, *Primula acaulis* és *Daphne Mezereum*, folytatják márciusban: tüdőfű, *Primula rosea*, *denticulata*, a kőfal réseiben *P. frondosa*, stb. a kerti Primuláknak, tulipánoknak, nefelegtseknek virágzását az *Iberis sempervirens*, *Anemone silvestris*, *Lithospermum purp.-coer.* váltják fel és mire a fák is meglombosodtak, a virágzásnak vége és mi sem emlékeztet már annak elmúlt tarkaságára.

Észak felől, közel a ház falához áll a kert legmagasabb fája, egy 30 m. magas, a ház tornyánál még csak valamivel alacsonyabb, *Picea excelsa* földig érő dús lombozattal. Koronája a közeli környéken mindenfelől látszik és a kert körvonalára nagyon jellegzetes. Ugyanitt egy hatalmas nyírfa, melynek alsó ágait fiatal korukban nyilván lehomolithatták, s most mint megannyi fa állják körül a főtörzset.

Kelet felé a háznak keskeny homlokzata előtt terülnek el a terraszok, melyeket váltakozva köt össze egy-egy középén, majd két oldalt elhelyezett kölépcső, hozzákapcsolódva a ház architektúrájához. A kastély előtti részsüt karéjokra nyírott borostyán borítja, a terraszok többi részsüje pázsíttal van benőve. A legfelső terraszt, mely kavicsolva van s melyet széles nyírott puspáng-sövények tagoznak, két átellenes sarkán két szélesnövésű *Biota orientalis* és egy egy *Chamaecyparis Lawsoniana erecta viridis* gyönyörű példányai határolják, míg a terrasz közepén ellipsis alakú virágágyak a kastélyt övező keskeny virágágyakkal együtt egynyári növényeknek vannak fenntartva. A második terraszt már csak egy egyszerű buxusnövény fogja körül és itt a hármastagozást egyedül az utak hangsúlyozzák, az utak között pázsit, melynek sarkaiban valamint az utakat kísérő keskeny virágágyakban számos évelő és egynyári virág egész éven át folyton változó képeket nyújt. A harmadik terrasz két oldalán nagy zárt csoportokban különböző *Chamaecyparis*-ok, *Cryptomeriák*, *Juniperusok*, *Thuyopsisok* és két nagy *Torreya* állanak a zöldnek mindenféle árnyalatával és a formák gazdagságával hatva, míg a közöttük elterülő pázsit, hogy a figyelem a fenyőkről el ne terelődjék, minden virágdísz nélkül maradt. A negyedik terraszon végre analógus kétoldali elhelyezésben szín-

pompás, sárga, vörösbarna és fehértaika lombosú fák és virágzó cserjék állanak, kapcsolatban az alattuk kétoldalt álló két nagy piramis-hársfával, melyek szűkebbre fogják a kilátást és ezáltal is mélyítik a távlatot.

Az egész most leírt kertrészletet két oldalról magas, jelenleg mintegy 24 m. magas lucfenyő-falak szegélyezik s különítik el teljesen a kert egyéb részeitől úgy, hogy a kastély előtt, vagy a legfelső terrazon álló szemlélő tekintete önkéntelenül a tengely irányába terelődik, hol az említett két hársfa között gyönyörű távlatos kilátás nyílik a Rába síkságára, közepén az ostffyasszonyfai templomtornyokkal. Az előtér művészi csopontosított és gyönyörűen fejlett fapéldányai, a terraszok nyugodt arányai és egysége, a hatalmas fenyőkulis-záktól övezett növényzet gazdagsága és sokfélesége, a tájképpel mint háttérrel — különösen nyári estéken a nyugodó naptól megvilágítva — oly harmónikusan szép képet alkotnak, hogy a kertnek e részletét bátran nevezhetjük az ország egyik legsikerültebb kertalkotásának.

A lakóháztól északnak indulva, örökzöld sűrűség mellett elhaladva, öreg szelidgesztenye-ligetbe érünk, melyben a gesztenyéken kívül csak néhány tölgyfa, *Abies Nordmanniana* áll. A gesztenyéken két út vezet keresztül. A keleti útról szép panoráma nyílik most már a nemcsak a Rába síkjára, hanem észak-keletnek a Répce lapályaira is. A gesztenyes keleti előtere most áll kialakítás alatt. A gesztenyeshez közelebb eső rész tájkereszteti kiképzést fog nyerni, a távolabb eső rész egy nyerstéglából és fehér kőből épült lóistálló körül szigorúan geometrikus formákat kap. A gesztenyes talaját sokféle élő-növényvel átszőtt mohos gyep borítja. Tavasszal sok benne a *Pulmonaria angustifolia*, később *Orchis purp.*, *Campanula persicif.* és *glom.*, *Coronilla varia*, *Cytisus supinus*, *Aster amellus*, *Anemone silvestris* és *Iris graminea*, mely két utóbbit valószínűleg emberi kéz honosított meg itt. Ujabban nagyobb mennyiségű hóvirág, *Eranthis* és *Primula acaulis* került ide, utóbbi főleg, hogy kitöltse az űrt, melyet Vas megye e bájos és jellegzetes virágának hiánya Szeleste flórájában eddig okozott. A gesztenyesen átvezető út északi szélén a dombnak kanyarodik s egy lomb-erdőbe ér, melyben helyenkint jobbra-balra kis tisztások nyílnak, mindegyik más-más speciális kialakításban, némelyike egy-egy növényfaj hegemoniáját szolgálva. Az első tisztás a *Primula denticulata*-nak szentelt kertecske, melybe hogy a környezettel jobb összhangba kerüljön sok erdei virág (*Polygonatum*, *Asarum*, *Gentiana pannonica*, *Digitalis ferruginea*, *Carex silv. stb.*) van ültetve, s hogy a márciusi virágzáskor a friss tavaszi lomb

se hiányozzék, sok korán zöldülő *Hemerocallis fulva* és *Ribes alpinum*.

A második tisztáson a *Primula elatior* különböző színváltozatai, az egyik végén a fehérszínűek, a másikon a sötét-vörösek, s átmenetül a sárga színek skálaszerűen sötétedő számos változata. Az egyes színek mezőit itt is erdei növények csoportjai választják el, de a Primulák között is állanak egyes cserjék, azért, hogy az ültetvény az elvirágzás után semmiképen se üssön el erdei környezetétől. Hasonló kiképzés előtt állanak, de más viráganyaggal (*Anemone*, *Helleborus*, *Lilium*, *Cypripedium*, *Dentaria* s közöttük szép lombdíszük miatt *Veratrum*, *Epimedium*, páfrányok stb.) a többi nyiladékok.

Maga az erdőrészlet szilfákból, tölgyekből, erdei fenyőkből áll, közöttük néhány hatalmas görcsöságu tölgyfa, észak felé nagy részt akác és gyertyán. A bokor-aljnövényzet feltűnően sűrű. A kert e részében a törekvés az akácok teljes kiküszöbölésére s az aljnövényzetnek értékesebb, árnyékot kedvelő, télizöld cserjékkel való pótlására irányul. Az út a kertnek nyugati kapujához érve ketté oszlik, az egyik út egy *Thuja gigantea*-ból, *Abies*-ekből és két *Sequoia*-ból alkotott csoport mellett elhaladva nagyobb luc- és vörösfenyő állományhoz vezet, a másik balról erdei fenyőkkel, jobbról lucfenyőkkel szegve a kastélyhoz vezet vissza.

Ezeknek a fenyveseknek elhanyagoltsága szomorú fejezete a szelestei kertnek, mert a ritkítás kellő időben nem történt meg, a fák megnyúltak, felkopaszodtak, évgyűrűik alig mutatnak valami vastagodást és a hossznövekedés oly aránytalan, hogy némelyik fa magában megállani sem képes már. Ahol még idejekorán közbelépni lehetett, az elgyengült fák több világossághoz és táplálálékhoz jutva, még meg tudnak erősödni és utólagos fejlődésnek indulnak, a faállomány egy részénél azonban annak kiirtásához vagy alátelepítéséhez kell folyamodni.

Ilyen ritkítatlan terület volt a fenyves szomszédságában, de egyéb fákból és cserjékből. A néhány év óta rendszeresen folytatott kiszabadítás óta és évenkénti trágyázással serkentve a megmaradt faanyag szembeötlő fejlődésnek indult. A ritkításoknak néhány értékesebb faegyed is áldozatul esett, egy nagy *Pawlownia* és egy *Koelreuteria*, melyek azonban annyira be voltak ékelve a fák közé, hogy létezésükről jóformán csak az útra szórt lila és sárga virágaikból lehetett tudomást szerezni.

Észak-déli irányban a kertet beszegő nyugati, kb. 130 cm. magas buxus-sövény mentében a most említett facsoport mellett kis tisztás van, melyet há m oldalról fenyők, köztük *Abies Veitchii*

Picea Alcockiana, a *Picea exelsa* néhány érdekes formája határol, míg a buxussövény fölött áttekintve a közeli környék szántóföldjei, fásorai s a távolban az Alpesek utolsó üdvözleteképen az Irottkő körvonalai látszanak. A *Tsuga Meriensiana* egy nagy példánya, mely néhány évvel ezelőtt rengeteg tobozt termett, koronájában teljesen elszáradt, s a fának életeréje úgy látszik, annyira csökkent, hogy új korona képzésére már nem elegendő. Innen délkeleti irányban lucfenyves terület el, melynek fokozatos megritkítása, majd kiirtása s ezen kertrésznek teljes átalakítása van tervbe véve. E lucfenyvesen áthaladva érünk a kertnek azon részébe, mely közel a kastélyhoz, de attól teljesen elkülönítve, minden oldalról magas facsoportok által szelektől és hidegtől védve, kedvező fekvése és tájkertészeti szépsége miatt a leggondosabb és változatosabb kialakításban részesül. Itt áll a kert legszebb faegyede is: egy óriási *Abies cephalonica* messzire kiterjesztett dús ágazattal, (magasság 28 m, kerülete mellmagasságban 305 cm), két szépen fejlett *Chamaecyparis nutkaensis* jellegzetesen lecsüngő mellékágakkal egy hamvaszöld *Cedrus atlantica* és több kis facsoport és fapéldány. A környező lombfaállományok eltérőleg a nyugati erdőrészt nyári zöld vagy könnyű strukturájú télizöld lombozattal bíró aljnövényzetétől, sötét színű örökzöld, merev és fényeslevelű cserjékkel vannak alátelepítve, minő az *Ilex aquifolium*, *Prunus laurocerasus*, *Mahonia*, *Lonicera pileata*, nagylevelű puszpáng, tiszafák, a fák törzsein a borostyán. Itt régenté két mesterséges terrasz volt, melyek szabályos vonalai azonban idővel elmosódtak s most kétoldalt a régi feltöltések rézsűin és azok alján terület az ugynevezett angolkert, a sarkokon pedig kis kőkeretek létesültek. Az angolkert egy cserjékből és évelőkből álló nagyoobszerű növénygyűjtemény, mely lépcsőivel és kövezett ösvényhálózatával minden pontján megközelíthető. A növények ennyi fajának idetelepítését esztetikus szempontok sugalmazták, mert kétségtelen, hogy ilyen tájkertészeti elgondolt nagyobb ültetvényben rendkívül sokféle virágzó növénynek kell elhelyezést találnia, hogy a vegetáció egész folyamán megszakítás nélkül figyelemreméltó hatásokkal és színekkel találkozassunk. A rézsűknek az egyik oldalon részben keleti, részben déli fekvése, a kocsitút másik oldalán pedig keletre, illetve északra lejtése sok lehetőséget nyújt a legkülönbözőbb növények sikeres kulturájához, mert a különböző foku megvilágítás s evvel szoros összefüggésben álló növény-vizgazdasági viszonyok kombinációja, hozzávéve a mindenfelé elszórtan álló fák árnyékának minden változását és fokát, a legkülönbözőbb tenyészeti igénynek megfelelő termőhelyeket nyújtja.

A kő kertek a szépen színezett szentgáli mészkőből készültek, melyek már a sárgás-fehér és téglavörös között mozgó színárnyalatukkal minden növényzet nélkül is élénken hatnak. A nagyobbik kő kert kis hegységet ábrázol, rétegezett és lépcsőzetesen eső lejtőkkel, kis görgeteggel és egy „erratikus sziklával” teleszórt havasi réttel, — a kisebbik egy szintén rétegezett lejtőt ábrázol, de ennek földje teljesen kőtörmelékkal van keverve. Az utóbbi főleg opuntiáknak és szürkelevelű növényeknek van szánva, a nagyobbik sokféle hegyi és sziklai és más egyéb kistermetű növénynek. E két „alpinetumnak” összekapcsolása és idővel az egész angol kert lejtős részének átalakítása egy nagyobb sziklakertté a jövő feladatai közé tartozik. Igen hatásosan virítanak az angol kertben a *Hepatica triloba*, *Primula Juliae*, *acaulis* és *elatior*-formák, *P. Bulleyana*, sáfrány, tulipánok, *Doronicum plantagineum*, *Viola cornuta*, *Aster alpinus*, *Paeonidk*, *Iris*-ek, *Centranthus*, *Aruncus*, *Incarvillea*-k, *Thalictrum dipterocarpum*, *Delphinium cultorum*, *Hemerocallis*-ok, *Galtonia*, *Helenium*-ok stb.

A kő kert virítása inkább a tavaszi hónapokra esik. Május elejétől június derekáig azonban annál színesebb és gazdagabb. A virágzás idején különösen feltűnő a *Bulbocodium vernum*, *Iris reticulata*, *Cyclamen coum*, *Primula rosea*, *Aubrietia*, *Iberis sempervirens*, *Phlox subulata*, mohaszerű *Saxifragá*-k, *S. aizoon* és *cotyledon*, *Saponaria ocymoides*, *Erinus alpinus*, *Veronica saxatilis*, *Dianthus*-ok, *Campanula pusilla*, *turbinata*, *muralis*, *garganica*, *Lychnis Haageana* sat. Jól tenyésznek még: *Erica carnea* és *mediterranea*, *Schievereckia Bornmülleri*, *Tulipa Clusiana*, *Euphorbia Myrsinites*, *Iris xiphium*, *Hutchinsia alpina*, *Trollius pumilus*, *Cortusa*, *Aethionema*-fajok, *Leontopodium alpinum*, *Ramondia pyrenaica*, *Papaver rhaticum*, *Sibbaldia*, törpe *Cotoneaster*-ek, *Notholaena*, *Scolopendrium* és egyébek.

Az itt ismertetett ültetvényeket kettészelő kocsíúton lefelé haladva a *Quercus suber* és *cerris* keresztezéséből keletkezett tölgyfához érünk, mely leveleivel jobban a csertölgyre emlékeztet, lombozatának sempervirenciája és a törzsén észlelhető paraképződés pedig másik szülőjére mutat. Az út itt kettéválk. Jobbra térve egy fenyők és lombfák között elrejtett kis félárnyékos, hűvös tisztásra érünk, melyen egyenkint és csoportokban szépen virító évelő növények állanak. Ez a kert legnedvesebb része és hozzávéve a talaj rendkívül szívós voltát, magyarázatát találjuk olyan növényfajok itteni meglepően jó tenyészésének, melyeknek eredeti otthona a vízpart, a mocsár vagy a vizáztatta havasi rét. Különösen egészséges növekedésnek örvendenek itt az örvösen virító „emeletes” primulák.

(*P. japonica*, *birmanica*, *Beesiana*, *Bulleyana*, *helodoxa*, *pulverulenta*, *Cockburniana*) és ezek bastardjai, melyek közül némelyik nem ritkán eléri az 1 m. magasságot. A Primulákat virításukban kísérik, majd felváltják: *Iris sibirica*, *Heracleum pubescens*, később *Iris ochroleuca*, *Ranunculus aconitifolius*, *Astilbe*-k, *Senecio*-k, *Ligularia japonica*, végül október havában a szép *Cimicifuga simplex*. A tisztást környező tűlevelű fák között két magas *Libocedrus*, *Thuya Standishii*, *Cephalotaxus*-ok. E fenyőcsoporttól északra, ennek szélárnyékában örökzöld cserjeültetvény kíséri az út két oldalát: *Ilex aquifolium* különböző formák, *Aucuba*, füzlevelű *Prunus laurocerasus*, *Danaë*, *Viburnum utile*, *Lonicera nitida*, *Skimmia jap.*, *Mahonia Bealei*, köztük *Helleborus foetidus* és *Bergenia*-k.

Innen az északnak kanyaródó úton továbbmenve nagyobb tisztásra érkezünk, mely egyszersmind a kastély előtti terraszok alsó folytatása és befejezése. Itt áll a terraszok leírásánál már említett két hársfa is, mint kerete a kastély felé nyíló kilátásnak. A tisztást különben minden oldalról magas lombfa sűrűség zárja körül, a déli sarkát kivéve, ahol az előbb említett két *Libocedrus*, egy hatalmas laza növésű tiszafa és néhány *Thuyopsis* alkotja a határt. A terraszok tengelyében, tehát egyszersmind a kastély látókörében áll néhány magas *Magnolia liliiflora* és *Soulangeana* alátelepítve Primulákkal (*P. rosea*, *Beesiana*, *cortusoides*). A tisztás körzetében a lombfák tövében *Syringa*-fajok, *Sorbaria*-k, *Viburnum*-ok, *Clethra*, *Corylopsis*, *Exochorda*, *Hydrangea* sat., mögöttük háttérként a fák aljában télizöld *Ligustrum*-ok és *Viburnum rhytidophyllum*, közöttük pedig az előtérben különböző évelő növények, mint *Trollius*, *Funkia*, *Hemerocallis*, *Astilbe*, sokféle *Primula*, így a *sikkimensis*, *secundiflora*, *vittata*. A tisztás gyepjének fehér kerti sáfránnal és a Magnoliákkal egyidőben virágzó *Narcissus poeticus*-szal való megélénkítése folyamatban van.

A tisztáson egyenes irányban átvezető út a kastélytól a lóistállóhoz vezet, a dombról két nagy kanyarodóval leereszkedő kocsútra torkollik. Itt van még egy évelőkkel betelepített tisztás a jobboldali erdőrésztlet szögletében, melyet elhagyva a kocsút utolsó kanyarodójánál kiérünk az istállót körülvevő, gyeppel borított nagyobb térségre. A kertnek ez a része az épület architektúrájára támaszkodva geometrikus formákban nyert kiképzést és ennek megfelelően a környező tájkertészeti részekről erősen hangsúlyozott vonalakkal különült el: a domb felől a planirozás által előállított szárazfalnak kiépített rézsüvel; a lejtő felől egy 220 cm. magas nyerstéglafallal, melyen néhány kapu közvetíti az összeköttetést az alatta elterülő gyümölcsös és virágoskerttel. A száraz-

falon sokféle sziklai és hegyi növény virágzik, míg a téglafal kúszónövényekkel és a fal védelmét megkívánó cserjékkel népesül be, a fal előtt pedig széles virágágy huzódik.

A gyümölcs- és virágoskert alsó részében áll két barokkizáló stílusban épült kertészház melléképületekkel és üvegházzal, mögöttük a kerítésnél elvezető nyilvános út mentén egy sor szépen fejlődő platánfa. Az ezen út mentén korábban állott hatalmas nyárfák 1914-ben hatósági üldözésnek estek áldozatul. A kertnek ezekben a részeiben van egy említést érdemlő kuszó- és vadrózsa gyűjtemény. A táblák nagy része a növénysszaporítás céljait szolgálja, csemetékkel és vágásra szánt virágokkal van betelepítve. Az összes utakat két oldalról virágágyak kísérik, minden egyes szakaszon más-más növénykombinációval, úgyhogy az év különböző időszakában más változó színhatásokat eredményezve és más-más sövény vagy cserjesháttérrel keretezve egymástól nagyon eltérő képeket adjanak.

Sok helyütt átalakításra és továbbfejlesztésre vár még a kert. Ezeken a helyeken a jelenlegi állapot a jövőendő célokat még csak sejteti.

IV. Index Szelesteensis.

Polypodiaceae: *Onoclea struthiopteris*. *Athyrium filix femina*, *Aspidium filix mas*, *acrostichoides*, *lonchitis*. *Asplenium trichomanes*, *ruta muraria*, *septentrionale*, *Pteridium aquilinum*. *Polypodium vulgare*. *Geterach officinarum*, *Notholaena* *Marantae*. *Scolopendrium vulgare*.

Ginkgoaceae: *Ginkgo biloba*.

Taxaceae: *Taxus baccata* (et var. *fastigiata*), *cuspidata*. *Cephalotaxus Fortunei*, *d-upacea*, *pedunculata fastigiata*. *Torreya californica*.

Abietaceae: *Abies amabilis*, *cephalonica*, *concolor*, *firma*, *grandis nobilis glauca*, *Nordmanniana*, *numidica*, *pectinata*, *pinsapo*, *Veitchii*, *Webbiana*, *Biota orientalis* et 2 var. *Cedrus atlantica*, *deodara*, *Libani*. *Chamaecyparis Lawsoniana* (+ var. *glauca*, *erecta viridis*, *filiformis*, *lutea*, *nana compacta* etc.), *nulkaensis* (et var. *argenteovarieg.*), *obtusa* (var. *aurea*, *lycopodioides*, *filicoides* etc.), *pisifera* (var. *plumosa*, *squarrosa*, *filiifera* etc.), *sphaeroidea*, *Cryptomeria japonica* (+ var. *elegans* et *spiraliter falcata*.) *Juniperus chinensis*. (+ *argenteovarieg.* et *procumbens aurea*), *sabina*, *virginiana* (+ var. *glauca*), *Larix americana*, *decidua*, *leptolepis*. *Libocedrus decurrens*. *Picea Alcockiana excelsa* (et var. *plur.*), *Morinda*, *nigra*, *Omorika*, *orientalis* (et var. *aureo. spicata*), *pungens glauca*. *Pinus Cembra* (+ var. *nana*), *calabria*, *nigra*, *silvestris*, *strobilus*, *Jeffreyi*. *Pseudokarix kaempferi*. *Pseudotsuga taxifolia*. *Sequoia gigantea*. *Taxodium distichum*. *Thuja gigantea*, *occidentalis* (+ var. *div.*), *plicata*, *Standishii*. *Tsuga canadensis*, *Mertensiana*. *Thuyopsis dolabrata*.

Salicaceae: *Salix alba* (var. *splendens*, *vitellina*, *Britzensis*), *rosmarinifolia* et spec. *div.* *Populus alba*, *nigra*, *tremula*.

Myricaceae: *Myrica* (Comptonia) asplenifolia.

Iuglandaceae: *Iuglans nigra*, regia.

Betulaceae: *Betula pendula*, *Carpinus Betulus*. *Corylus Avellana*, Colurna.

Fagaceae: *Castanea vesca*, *Fagus silvatica* (+ var. atropurp., asplenifolia). *Quercus cerris*, *cerris* × *suber*, *imbricaria*, *robur* (+ var. fastigiata), sessiliflora.

Ulmaceae: *Ulmus glabra* (et var. suberosa), scabra. *Celtis australis*.

Moraceae: *Morus alba*. *Ficus Carica*. *Broussonetia papyrifera*.

Aristolochiaceae: *Aristolochia durior* (Sipho), *Asarum europaeum*.

Polygonaceae: *Polygonum affine*, baldschuanicum, polystachyum, sachalinense, Sieboldii var. nanum, vacciniifolium. *Rheum officinale*, palmatum (+ var. tanguticum), Collinianum. *Muehlenbeckia axillaris*. *Eriogonum umbellatum*.

Chenopodiaceae: *Kochia arenaria*, trichophylla. *Hablitzia thamnoides*.

Phytolaccaceae: *Phytolacca acinosa*, americana.

Portulacaceae: *Claytonia virginica*, *Lewisia* Cotyledon.

Caryophyllaceae: *Arenaria balearica*, Bauhinorum, grandiflora. verna. *Cerastium lanatum*, Biebersteinii. *Dianthus barbatus* (var. div.), caryophyllus (var. div.), caesius, cruentus, deltoides, neglectus, plumarius (var. div.) suavis, superbus, Waldsteinii. *Gypsophila paniculata* (et v. fl. pl.), repens monstrosa, transsylvanica etc. *Heliosperma alpestris*. *Herniaria hirsuta*. *Lichnis chalcidonica*, coronaria, Flos Jovis, Haageana. *Paronychia argentea*. *Silene Asterias*, Elisabethae, Lerchenfeldiana, longifolia, saxifrage, Schafta. *Saponaria ocyroides*, cerastioides. *Sagina subulata*, *Stellaria holostea*. *Tunica saxifraga* et var. fl. pleno. *Viscaria vulgaris* fl. pl.

Ranunculaceae: *Aconitum Fischeri*, Wilsonii, Napellus var. bicolor, var. carneum et var. Spark's variety. *Actaea spicata*. *Adonis vernalis*. *Anemone albana*, apennina, blanda, coronaria hybr., japonica (var. div.), nemorosa, ranunculoides, rivularis, silvestris, pulsatilla, virginica, vitifolia. *Aquilegia canadensis*, coerulea hybr. chrysantha (+ var. alba etc.), oxysepala, vulgaris hybr. *Clematis vitalba*, recta, Davidiana, integrifolia, montana (+ var. rubens, v. Wilsonii), tangutica, paniculata, Jackmannii, patens hybr., Veitchiana, tubulata floribunda, pseudococcinea (coccinea + Jackmannii). *Cimicifuga japonica*, simplex. *Delphinium cultorum* (hydr. div.), grandiflorum (+ var. sinense), sulphureum, nudicaule, iliense, lichiangense. *Eranthis hiemalis*, cili-cicus. *Hepatica transsylvanica* (+ v. alba). triloba (+ v. plena, rubra, rubra pl., alba pl.) *Helleborus niger*, foetidus, hybridus. *Nigella damascena*. *Paeonia albiflora* hybr., anomala, officinalis (et v. alba), sinensis hybr., suffruticosa, tenuifolia fl. pl., Wittmanniana hybr. *Ranunculus gramineus*, platanifolius (aconitifolius hort.) et fl. pl., acer fl. pl. *Thalictrum adiantifolium*, aquilegifolium dipterocarpum, glaucum, Delavayi. *Trollius* hybr., pumilus var. yunnanensis. *Xanthorrhiza apiifolia*.

Berberidaceae: *Aceranthus diphyllus*. *Berberis vulgaris* et v. atropurp., Thunbergii et v. minor, circumserrata, Francisci-Ferdinandi, Wilsonae, Vernae, verruculosa. *Epimedium alpinum*, maeranthum. *Mahonia aquifolium*, Bealei, repens. *Podophyllum Emodi*, peltatum.

Lardizabalaceae: *Akebia lobata*, quinata. *Decaisnea Fargesii*.

Menispermaceae: *Menispermum canadense*.

Trochodendraceae: *Euptelea polyandra*.

Magnoliaceae: *Magnolia acuminata*, denudata (Yulan), Soulangeana (+ var. *Lennei*), tripetala. *Liriodendron tulipifera*.

Anonaceae: *Asimina triloba*.

Calycanthaceae: *Calycanthus floridus*, occidentalis.

Papaveraceae: *Papaver orientale* (formae div.) aurantiacum, rhaeticum, nudicaule. *Argemone platyceras*. *Eschscholtzia californica*. *Meconopsis cambrica*, oculata, Pratii. *Sanguinaria canadensis*. *Bocconia cordata*. *Corydalis cava*, cheilanthisfolia, lu'ea, nobilis. *Dicentra cucullaria*, eximia, formosa, spectabilis.

Cruciferae: *Aethionema corridifolium*, grandiflorum. *Alyssum Benthamii*, Moellendorffianum, saxatile (+ var. fl. pl. et var. citrinum), etc. *Arabis alpina*, albida et var. fl. pl., nivalis. *Aubrietia graeca*, Leichtlinii, hybrida. *Braya alpina*. *Cardamine pratensis* fl. pl. *Cheiranthus Allionii*, Cheiri. *Crambe cordifolia*. *Dentaria bulbifera*. *Draba aizoides*, glacialis, rupestris. *Hesperis matronalis* et var. nana alba. *Hutchinsia alpina*. *Iberis corraefolia*, gibraltaria, sempervirens, taurica, Tenoreana. *Isatis alpina*. *Lunaria annua* (L. biennis). *Schieverackia Bornmülleri*.

Crassulaceae: *Sedum acre*, album, anopetalum, boloniense, dasyphyllum, Fabaria, kamtschaticum, maximum, pruinatum, spectabile, spurium, reflexum et spec. div. *Sempervivum arachnoideum*, hirtum, tectorum, ruthenicum Wulfenii et spec. div.

Saxifragaceae: *Astilbe Arendsi*, Davidii, grandis, japonica, rivularis, Thunbergii. *Bergenia cordifolia*, crassifolia, hybrida. *Deutzia gracilis* + 2 var., scabra + 2 var. *Francoa* spec. *Heuchera sanguinea* hybr. *Hydrangea arborescens*, opuloides, paniculata, pubescens (*Bretschneideri*), radiata, Sargentiana. *Itea virginica*. *Parnassia palustris*. *Peltiphyllum*, peltatum. *Philadelphus coronarius* formae div., microphyllus. *Ribes alpinum*, aureum, × *Gordonianum*, glutinosum, sanguineum (v. carneum; plenum; grandifl.) *Rodgersia podophylla*. *Saxifraga aizcon* et var. balcana, × *Andrewsii*, × *apiculata*, *Burseriana* v. maior, caespitosa, Cotyledon, decipiens hybr., × *Elisabethae*, granulata, Hostii, hypnoides, juniperifolia, lingulata, oppositifolia var. latina, Rocheliana, rotundifolia, sarmentosa, umbrosa. *Tellima grandiflora*. *Tiarella cordifolia*.

Hamamelidaceae: *Corylopsis pauciflora*, spicata. *Hamamelis virginiana*, mollis. *Parrotiopsis*. *Jaquemontiana*.

Platanaceae: *Platanus acerifolia*, orientalis.

Rosaceae: *Acaena alpina* v. *macrophylla*, glabra, glauca, microphylla, Novae-Zelandiae, sarmentosa. *Amelanchier canadensis*, rotundifolia. *Aruncus silvester*. *Chaenomeles japonica* var. div., Maulei + var. alpina. *Chamaebatiaria millefolium*. *Cotoneaster adpressa*, bullata, congesta, divaricata, Franchetii, foveolata, horizontalis, humifusa, microphylla, multiflora, nitens, racemiflora v. songarica, salicifolia v. floccosa, Simonsii, Zabelii. *Crataegus oxycantha* v. rubroplena, alboplana. *Dryas octopetala*. *Duchesnea indica*. *Exochorda grandiflora*, Giraldui. *Geum coccineum* + v. fl. pl., Heldreichii, rivale Leonard's var. *Gillenia trifoliata*. *Holodiscus discolor*. *Kerria japon.* et v. fl. pl. *Malus Niedzwetzkyana*, Schidekkeri, spectabilis. *Neviusia alabamensis*. *Osmaronia* (Nuttallia) cerasiformis. *Physocarpus opulifolius*. *Potentilla arenaria*, argyrophylla, atrosanguinea, aurea, fruticosa, × *Friedrichsenii*, hybrida, nepalensis v. Willmottiae, pyrenaica. *Prunus cerasifera* v. *Pissardii*, glandulosa v. sinensis, Laurocerasus (v. serbica; v. schipkaensis formae; Zabeliana; Mischeana; compacta), nana, Padus, serotina. *Phyracantha coccinea*, Lalandii. *Rhodotypos*

kerrioides. *Rubus deliciosus*, Henryi, illecebrosus, Kuntzeanus, lacinia, tsu odoratus, phoenicolasius, spectabilis, sulcatus. *Sibbaldia procumbens*. *Sorbaria assurgens*, sorbifolia. *Sorbus Aria*, aucuparia, torminalis. *Spiraea* × *arguta*, × *Billiardii*, *Bumalda canescens*, decumbens pumilionum, filipendula et v. fl. pl. prunifolia fl. pl., Thunbergi, van Houttei, Veitchii.

Rosa § *Synstylae*: multiflora v. cathayensis et var. et hybr. 26, Wichuraiana circ. 12 var., többször virágzó fűtörzszak 6 változatban, setigera var. 3, saturata, sempervirens, × *Freundiana*, arvensis. § *Indicae*: borbonica var. 2, chinensis var. 2, × *Aschersoniana*, *Noisettiana* var. 3, tearózsák, Teahybridek, polyantharózsák számos változata. — § *Banksiae*: *Banksia alba*. — § *Gallicae*: gallica (splendens conditorum, versicolor), alba, centifolia formae div., var. muscosa formae div., damascena v. trigintipetala. — § *Caninae*: pomifera, ferruginea, × *lutetiana*, × *macrantha*, rubiginosa var. magnifica, rub. × foetida = *Penzanceana* (formae. div.), rub. × *tomentosa*. — § *Carolinae*: carolina, nitida, virginiana, × *Mariae Graebnerae* (lucida × carol.), × *Spaethiana* (carolina × rugosa), — § *Cinnamomeae*: blanda, californica, setipoda, Moyesü, nutkana, pendulina × *tomentosa*, pisocarpa, Willmottiae, × *Pruhoniana* (Wilm. × moyesü), rugosa, rug. hybr. (formae 12). — § *Pimpinellifoliae*: Hugonis, hispida. — § *Luteae*: foetida, v. bicolor, hybr. (*Pernettyanae*) formae div, xanthina. — § *Sericeae*: sericea, omeiensis v. pteracantha. — § *Microphyllae*: *Roxburghii*.

Leguminosae: *Amorpha fruticosa*, microphylla. *Apios tuberosa*. *Astragalus monspessulanus*. *Caragana arborescens*, spec. *Cercis canadensis*. *Coronilla Emerus*. *Cytisus elongatus*, *Galega bicolor*, officin. v. Harlandü. *Genista dalmatica*, germanica, sagittalis, tinctoria v. plena. *Geditschia japonica*, triacanthos. *Gymnocladus dioica*. *Halimodendron halodendron*. *Hedysarum obscurum*. *Laburnum anagyroides*. *Lathyrus latifolius*. *Lupinus polyphyllus*, arboreus. *Lespedeza Sieboldii*. *Orobis vernus*. *Robinia viscosa*, pseudac. f. Bessoniana. *Sarothamnus scoparius* v. *Andreas*. *Sophora jap.* et v. pendula. *Spartium junceum*. *Vicia unijuga*. *Wistaria floribunda*.

Geraniaceae: *Erodium Manescavi*. *Geranium argenteum*, erios-temon, grandiflorum, ibericum v. platypetalum, lanca'sriense, sanguineum.

Oxalidaceae: *Oxalis adenophylla*.

Linaceae: *Linum austriacum*, dolomiticum, flavum, narbonense salsoloides, viscosum.

Zygophyllaceae: *Zygophyllum Fabago*.

Rutaceae: *Citrus trifoliata*, *Dictamnus albus*, *Orixa japonica*, *Ptelea trifoliata*. *Skimmia japonica*.

Simarubaceae: *Ailanthus altissima*.

Euphorbiaceae: *Andrachne colchica*. *Euphorbia myrsinites*, polychroma. *Mercurialis perennis*.

Buxaceae: *Buxus balearica*, sempervirens et v. arborescens, v. aurea. *Pachysandra terminalis* et v. varieg. *Sarcococca ruscifolia*.

Coriariaceae: *Coriaria myrtifolia*, japonica.

Aquifoliaceae: *Ilex aquifolium*, v. myrtifolia, v. laurifolia, v. aureomarginata, v. ferox, Pernyi.

Celastraceae: *Celastrus scandens*. *Evonymus europaea*, japonica, v. argenteomarg, radicans v. acuta, minima, reticulata, planipes, nana v. Koopmanii.

Staphyleaceae: *Staphylea pinnata*, colchica et v. macrocarpa,

Anacardiaceae: *Colinus Coggygia* et f. *atropurpurea*, *pinnata*.
Rhus glabra, *typhina* v. *dissecta*.

Aceraceae: *Acer campestre*, *japonicum*, *Negundo* et v. *argenteo-varieg.*, *palmatum*, *pensylvanicum*, *platanoides*, *pseudoplatanus* et v. *purpurascens*, *sacharinum*, *tataricum*.

Hippocastanaceae: *Aescalus* × *carnea*, *Hippocastanum*, *parviflora*.

Sapindaceae: *Koelreuteria paniculata*. *Xanthoceras sorbifolia*.

Rhamnaceae: *Rhamnus cath.*, *Frangula*. *Ceanothus americanus*, × *hybridus*.

Vitaceae: *Ampelopsis megalophylla*. *Parthenocissus Henryana*, *quinquefolia*, *tricuspidata*, *vitacea*.

Tiliaceae: *Tilia cordata*, *glabra*, *platyphyllos*, *tomentosa*.

Malvaceae: *Althaea rosea* f. *mae div.*, *ficifolia*. *Hibiscus moschatus*, *syriacus*. *Kitabea vitifolia*. *Sidalcea candida*, *oregana*.

Dilleniaceae: *Actinidia Kolomikta*, *polygama*, *sinerisis*.

Guttiferae: *Hypericum calycinum*, *Coris*, *polyphyllum*, *reptans*, × *Moserianum* (calyc. × *patulum*).

Tamaricaceae: *Myricaria germanica*, *Tamarix gallica*, *tetrandra*.

Cistaceae: *Cistus laurifolius*, *ladaniferus*. *Helianthemum amabile*, *chamaecistus*, *roseum*, *ledifolium*.

Violaceae: *Viola bosniaca*, *calcarata*, *cucullata*, *cornuta*, *gracilis*, *odorata*, × *G. Wermig*, × *hortensis*.

Datisceae: *Datisca cannabina*.

Begoniaceae: *Begonia Evansiana*.

Cactaceae: *Opuntia spec. div.*

Thymeleae: *Daphne cneorum*, *mezereum*.

Elaeagnaceae: *Elaeagnus argentea*, *glabra*, *reflexa*. *Hippophae rhamnoides*.

Lythraceae: *Lythrum salicaria*, *virgatum*.

Onagraceae: *Fuchsia gracilis*. *Epilobium angustifolium* et v. *album*; *Hectori*. *Gaura Lindheimeri*. *Oenothera biennis*, *glauca imperialis*, *missouriensis*, *speciosa*. *Zauschneria californica*.

Punicaceae: *Punica granatum*.

Araliaceae: *Aralia racemosa*. *Hedera colchica*, *helix* + 4 var.

Umbelliferae: *Astrantia maior*. *Eryngium alpinum*, *amethystinum*. *Bourgati*, *giganteum*, *Oliverianum*, *planum*. *Heracleum Mantegazzianum*, *pubescens*, *villosum*. *Sanicula europaea*, *Trachymene coerulea*.

Cornaceae: *Aucuba japonica*, v. *salicifolia*. *Cornus alba*, *florida*, *mas*,

Ericaceae: *Calluna vulgaris*. *Erica carnea* (+ *alba*, *rubra*), *vagans*, *mediterranea* hybr. *Rhododendron catawbiense*, hybr. *Clethra acuminata*, *alnifolia* v. *tomentosa*.

Primulaceae: *Androsace carnea* v. *brigantiaca*, *lactea*, *lactiflora*, *sarmentosa* et v. *Chumbyi*, *septentrionalis*. *Cortusa Matthioli*. *Cyclamen coum*, *europaeum*, *neapolitanum*. *Dodecatheon spec.* *Primula acaulis*, *caulis* hybr., *auricula*, *auricula* hybr., *Beesiana*, *Bulleyana*, × *Bullesiana*, *burmanica*, *Briscoeii*, *Clusiana*, *Cockburniana*, *cortusoides*, *cashmeriana*, *denticulata*, *elatior* hybr. *frondosa*, × *Helena*, *helodoxa*, *japonica*, *Juliae*, × *Silva-Taroucana* (*cockburn* × *pulverulenta*), *marginata*, *officinalis*, *Pallasii*, *rosea*, *Sieboldii*, × *Sueptizii*, *vittata*. *Lysimachia nemorum*, *nummularia*, *punctata*, *velutina*.

Plumbaginaceae: *Armeria* caespitosa, cephalotes, maritima v. *Laucheana*-*Ceratostigma* plumbaginoides. *Statice* Gmelini, latifolia.

Ebenaceae: *Diospyros* virginiana.

Oleaceae: *Chionanthus* virginica. *Fontanesia* Fortunei. *Forsythia* suspensa, viridissima. *Fraxinus* excelsior, ornus. *Jasminum* Beesianum, nudiflorum, officinale, revolutum, *Ligustrum* coriaceum, lucidum, obtusifolium, ovalifolium et v. aureum, Regeianum, stronglylophyllum, Stauntonii, vulgare, yunnanense. *Syringa* × chinensis, vulgaris et hybr., persica v. laciniata, Jósikaea, japonica, reflexa, Sargentiana, Wolffii.

Loganiaceae: *Buddleia* nivea, Davidii, Veitchiana, v. magnifica.

Gentianaceae: *Gentiana* augustifolia, asclepiadea, cruciata, gentianella, Grombnewskyi, pannonica, septemfida, tibetica.

Apocynaceae: *Vinca* minor, maior et v. elegans.

Asclepiadaceae: *Asclepias* incarnata, syriaca.

Polemoniaceae: *Polemonium* coeruleum, reptans. *Phlox* amoena, divaricata (formae div.), nivalis, subulata (formae 4), paniculata (formae 31), + Arendsii (formae 4), + glaberrima, sulfruticosa (formae 3).

Borraginaceae: *Anchusa* italica, myosotidiflora. *Cynoglossum* amabile. *Borago* officinalis. *Lithospermum* graminifolium, petraeum, purpureocoer. *Mertensia* primuloides. *Myosotis* alpestris, palustris, rupicola. *Omphalodes* verna. *Pulmonaria* augustifolia, officinalis. *Symphytum* offic. argenteum.

Verbenaceae: *Caryopteris* incana. *Clerodendron* trichotomum. *Callicarpa* Giraldiviana. *Vitex* incisa.

Labiatae: *Brunella* grandiflora. *Dracocephalum* Ruyschiana, peregrinum. *Eremostachys* laciniata. *Elsholtzia* Stauntoni. *Hyssopus* officinalis. *Lavandula* spica, v. nana. *Melissa* off. *Melittis* melissoph. *Monarda* didyma, fistulosa. *Nepeta* grandiflora, Mussinii. *Perowskia* atriplicifolia. *Phlomis* Herba-venti, fruticosa, tuberosa, villosa. *Physostegia* virginiana, v. alba. *Rosmarinus* off. *Salvia* aethiopis, globosa, Horminum, nemorosa, virgata, ringens, patens. *Satureia* alpina. *Scutellaria* alpina, baicalensis, japonica, orientalis. *Stachys* grandiflora, lanata. *Teucrium* chamaedrys, hircanum. *Thymus* lanuginosus, serpyllum, v. alba, v. splendens.

Solanaceae: *Nierembergia* frutescens. *Physalis* Alkekengi, Francheti.

Scrophulariaceae: *Antirrhinum* Asarina, maius formae div. *Calceolaria* polyrhiza. *Digitalis* ambigua, ferruginea, lutea, purpurea v. gloxiniaeflora. *Erinus* alpinus, v. albus. *Linaria* alpina, v. rosea; cymbalaria, macedonica, pallida, pyrenaica, purpurea. *Mimulus* cupreus, luteus, moschatus, *Pawlonia* imperialis. *Phygellus* capensis. *Pentstemon* arizonicus, barbatus, barb. hybr., campanulatus, coraia, pubescens, heterophyllus, virgatus. *Rehmannia* elata. *Verbascum* densiflorum, olympicum, pannosum, hybr. *Veronica* fruticans, gentianoides, Hendersonii, hederifolia, incana, longifolia, spicata, prostrata, repens, orientalis. *Wulfenia* carinthiaca.

Bignoniaceae: *Bignonia* radicans, chinensis, *Catalpa* bignonioides, v. aurea. *Incarvillea* brevipes, Delavayi, grandiflora, lutea, thalictrifolia. *Amphicome* arguta.

Gesneriaceae: *Ramondia* pyrenaica.

Globulariaceae: *Globularia* trichosantha.

Acanthaceae: *Acanthus* longifolius, mollis, Perringii, spinosissimus.

Plantaginaceae: *Plantago* argentea, saxatilis.

Rubiaceae: *Asperula nitida*, odorata. *Cephalanthus occidentalis*.

Caprifoliaceae: *Diervilla lonicera*. *Dipelta floribunda*. *Leycesteria formosa*. *Lonicera amoena* v. *alba*, *brachypoda* f. *aureoreticulata*, *Brownii* v. *fuchsoides*, *deflexicalyx*, *flava*, *fragrantissima*. *involucrata* v. *flavescens*, *japonica*, *Korolkowii*, *Ledebourii*, *myrtilloides*, *Morrowii*, *Maackii* v. *podocarpa*, *nitida*, *periclymenum*, *pileata*, *rupicola*. *spinosa* v. *Albertii*, *Standishii* v. *lancifolia*, *syringantha*, v. *tatarica*, *tragophylla*. *Sambucus racemosa*, *nigra* v. *latisecta*. *Symphoricarpos racemosus*. *Viburnum alnifolium*, *betulifolium*, *cassinoides*, *lantana*, *macrocephalum* v. *sterile*, *nudum*, *opulus* et v. *sterile*, *rhytidophyllum*, *theiferum*, *tomentosum*, *venosum* v. *Canbyi*, *utii* e. *Weigelia* *hybr.* (5).

Valerianaceae: *Centranthus ruber*. *Patrina palmata*.

Dipsacaceae: *Cephalaria tatarica*. *Morjina longifolia*, *kokanica*. *Scabiosa caucasica*.

Campanulaceae: *Adenophora Bulleyana*, *Potaninii*. *Campanula barbata*, *carpatica*, *garganica*, *glomerata* v. *dahurica*, *kolenatiana*, *lactiflora*, *latiloba*, *macrantha*, *Portenschlagiana*, *pusilla*, *persicifolia* *formale* *div.*, *pyramidalis* et v. *alba*, *Scheuchzeri*, *thyrsoides*, *turbinata*. X *Wilsonii* (*pulla* X *turbinata*), X *Stansfieldi* (*pulla* X *Tommasiniana* ?) *Codonopsis ovata*. *Jasione perennis*. *Lobelia cardinalis*, *fulgens*, *syphilitica*, *Cavanillesii*. *Michauxia campanuloides*. *Ostrowskya magnifica*. *Platycodon grandiflorum*. *Phyteuma campanuloides*, *hemisphaericum*, *orbiculare*, *Scheuchzeri*. *Symphandra Hofmanni*.

Compositae: *Achillea ageratifolia*, *aurea*, *filipendula*, *holosericea*, *lingulata*, *macedonica*, *millefolium* fl. *rubro*, *ptarmica*, *spinulifolia*. *Adenostyles alpina*. *Anthemis Kealwayi*, *Antennaria dioica*. *Anaphalis margaritacea*. *Aetheopappus pulcherrimus*. *Artemisia abrotanum*, *lactiflora*, *mutellina*, *pontica*. *Aster alpinus*, fl. *albo*. *amellus* (*formae* 6), *acris* (*formae* 2), *cordifolius*, *Datschii*, *ericoides*, *hybridus* (*formae* *div.*), *Novae-Angliae*, *Novi-Belgii*, *paniculatus*, *ptarmicoides*, *subcoeruleus*, *Shortii*. *yunnanensis*. *Bellis perennis*. *Boltonia latisquama*. *Brickellia grandiflora*. *Bupthalmum speciosum*, *salicifolium*. *Calendula offic.* *Catananche coerulea*. *Carlina acanthifolia*. *Camaepeuce diacantha*. *Chrysanthemum indicum* *formae* *div.*, *leucanthemum* et *latifolium* *formae* *div.*, *Tschihatschewii*, *serotinum*. *Chrysopsis villosa* v. *Rutteri*. *Centaurea bella*, *dealbata*, *montana*, *macrocephala*, *heleniifolia*, *ruthenica*. *Coreopsis grandiflora*, *laciniata*. *Cirsium Velenovskii*. *Doronicum Matthioli*, *plantaginum*. *Echinops Ritro*, *humilis*, *sphaerocephalus*. *Erigeron aurantiacus* *Coulteri*, *glabellus*, *hybr.* *formae* *div.*, *mesagrande* *speciosus*. *Gaillardia* *hybr.* *Gerbera kuntzeana*. *Helenium autumnale* *formae* *div.*, *Bigelowi* *Hoopestii*, *grandicephalum striatum*. *Helianthus doronicoides*, *giganteus*, *multiflorus* v. *grandiplenus*, *orgyalis*, *scaberrimus* (— *formae* 4). *Heliopsis scabra*. *Heltchrysium arenarium*. *Hieracium aurantiacum*, *lanatum*, *villosum*. *Inula glandulosa*, *Helenium*, *Roylei*. *Leontopodium alpinum*, *japonicum*, *sibiricum*. *Liatris callilepis*. *Microglossa albescens*. *Onopordon bracteatum*. *Petasites japonicus*, *Pyrethrum roseum* *formae* *div.* *Rudbeckia laciniata*, *nitida*, *purpurea*, *speciosa*. *Santolina chamaecypariss*. *viridis*. *Scorzonera rosea*. *Senecio clivorum*, *japonicus*, *Wilsonianus*. *Solidago aspera*, *canadensis*, *Shortii* v. *nana*, *praecox*.

Graminaceae: *Arrhenatherum bulb.* *varieg.* *Elymus arenarius glaucus*. *Festuca glauca*, *ovina*, *scoparia* (= *F. crinum ursi*), *punctaria*. *Gyncrium argenteum*. *Miscanthus sacharifer*, *sinensis* (v. *zebrinus*, *gracillimus*,

variegatus). *Molinia coerulea* varieg. *Panicum virgatum*. *Pennisetum* jap., latif. *Poa alpina*. *Phyllostachys viridiglaucescens*.

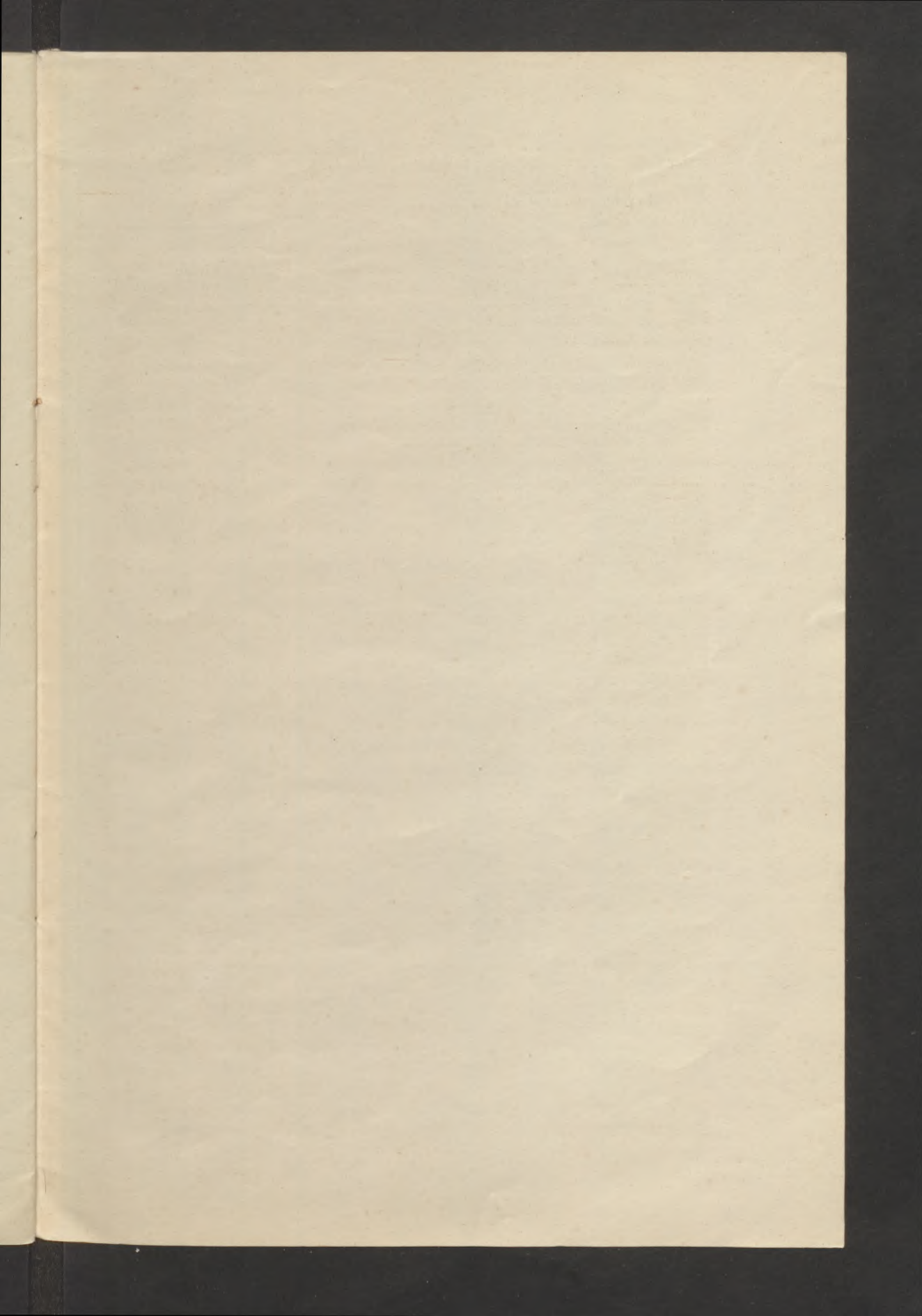
Cyperaceae: *Carex* divulsa, plantaginea, pendulina, silvatica. *Cyperus* longus.

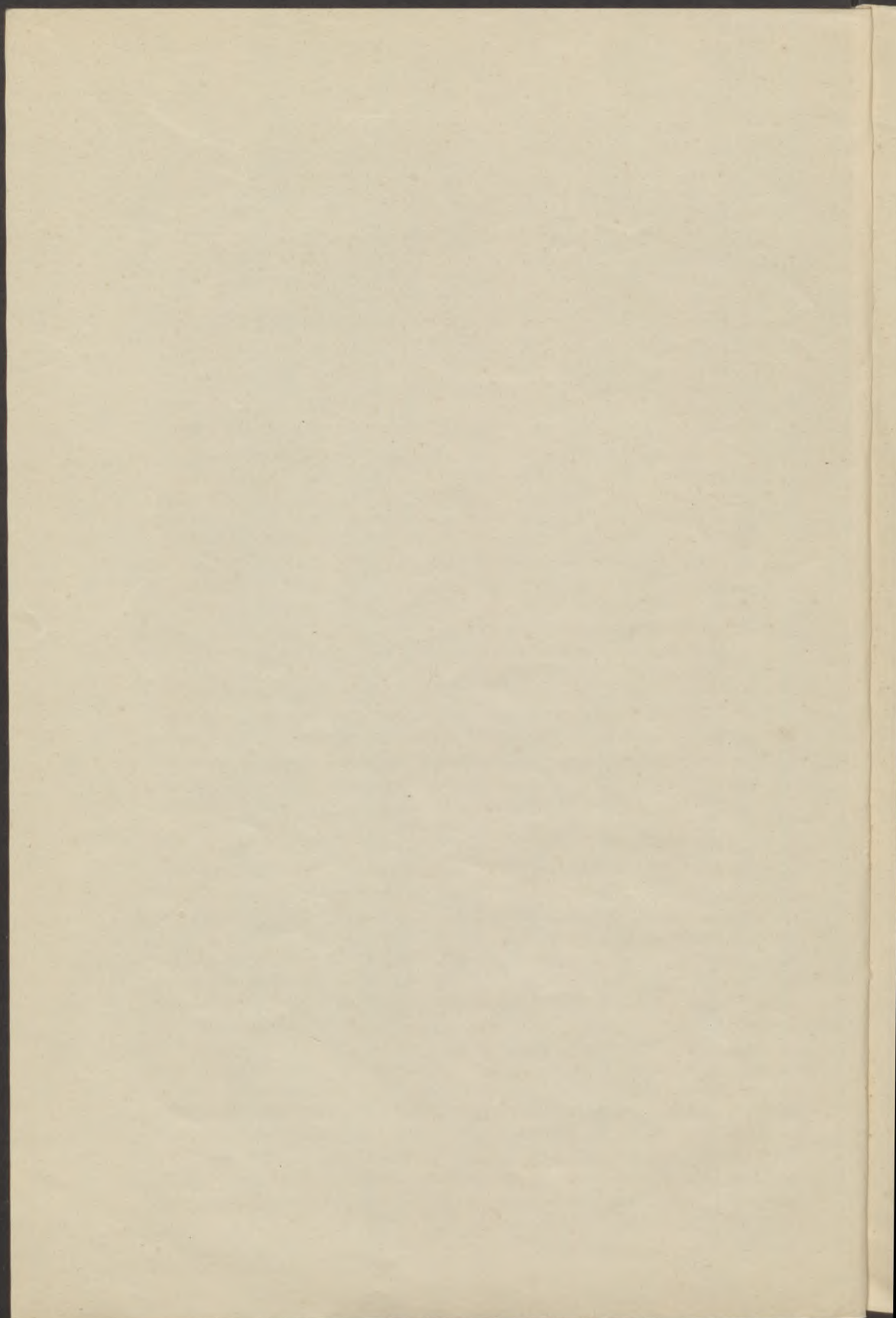
Commelinaceae: *Tradescantia virginica*.

Liliaceae: *Asparagus verticillatus*, *Agapanthus umbellatus*. *Asphodelus* albus. *Asphodeline liburnica*, *Balansae*. *Anthericum liliago*, ramosum. *Allium* baicalense, *Bidwilliae*. *Bulbocodium vernalis*. *Convallaria maialis*. *Colchicum speciosum*. *Camassia Cussickii*, *Leichtlinii* v. alba. *Chionodoxa* *Luciliae*, gigantea. *Danaë racemosa*. *Eremurus Bungei*, *Olgae*, robustus. *Erythronium* *Dens canis*, v. album., spec.? *Fritillaria imperialis*, *Meleagris*, v. alba. *Funkia lancifolia* (v. undulata, vittata, variegata, tardiflora), ovata, *Fortunei*, *Sieboldiana*, subcordata. *Galtonia candicans*. *Hemerocallis aurantiaca*, citrina, flava, graminea, fulva (et v. *Kwanso*), *Middendorffii*, hybrida formae div. *Hyacinthus aureus*. *Lilium candidum*, bulbiferum, tigrinum, *Martagon* et v. album. *Mat-anthemum bifolium*. *Muscari botryoides*, racemosum. *Ornithogalum nutans*, umbellatum. *Paris grandifolia*. *Polygonatum multiflorum*, officinale, verticillatum. *Puschkinia libanotica*. *Paradisia liliastrum*. *Scilla bifolia*, hispanica, nutans, nonscripta, sibirica et v. alba. *Triteleia uniflora*. *Trioma* hybr. *Tulipa Clusiana* etc. *Uvularia grandiflora*. *Veratrum nigrum*. *Yucca flaccida*.

Amaryllidaceae: *Crinum Powellii*. *Galanthus nivalis*, *Elwesii*. *Narcissus*. *bicolor*, incomparabilis, poeticus et pseudonarcissus formae div., *Tazetta* × poeticus, nanus. *Leucoium vernalis*. *Sternbergia lutea*.

Iridaceae: *Crocus* hybr., iridiflorus, sativus, speciosus, zonatus. *Iris* aurea, foetidissima, graminea, *Güldenstedtiana*, halophila, *Kaempferi*, missouriensis, *Monnieri*, orientalis (ochroleuca), sibirica (+ v. alba), *Susiana*, reticulata, tectorum, pallida v. *dalmatica*, × *Monspur* (*Monnieri* × spuria), — germanica, interregna, pumila, xiphium, xiphioides, hollandica (xiphium × xiphioides) formae et hybr. div. *Montbretia crocosmiaeflora*. *Sisyrinchium angustifolium*, anceps, striatum.

Der Park von Alsószeleste.

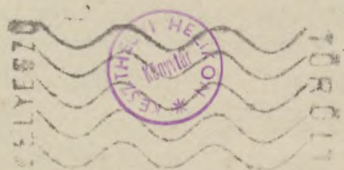
Von Michael Baron Baich (Alsószeleste).

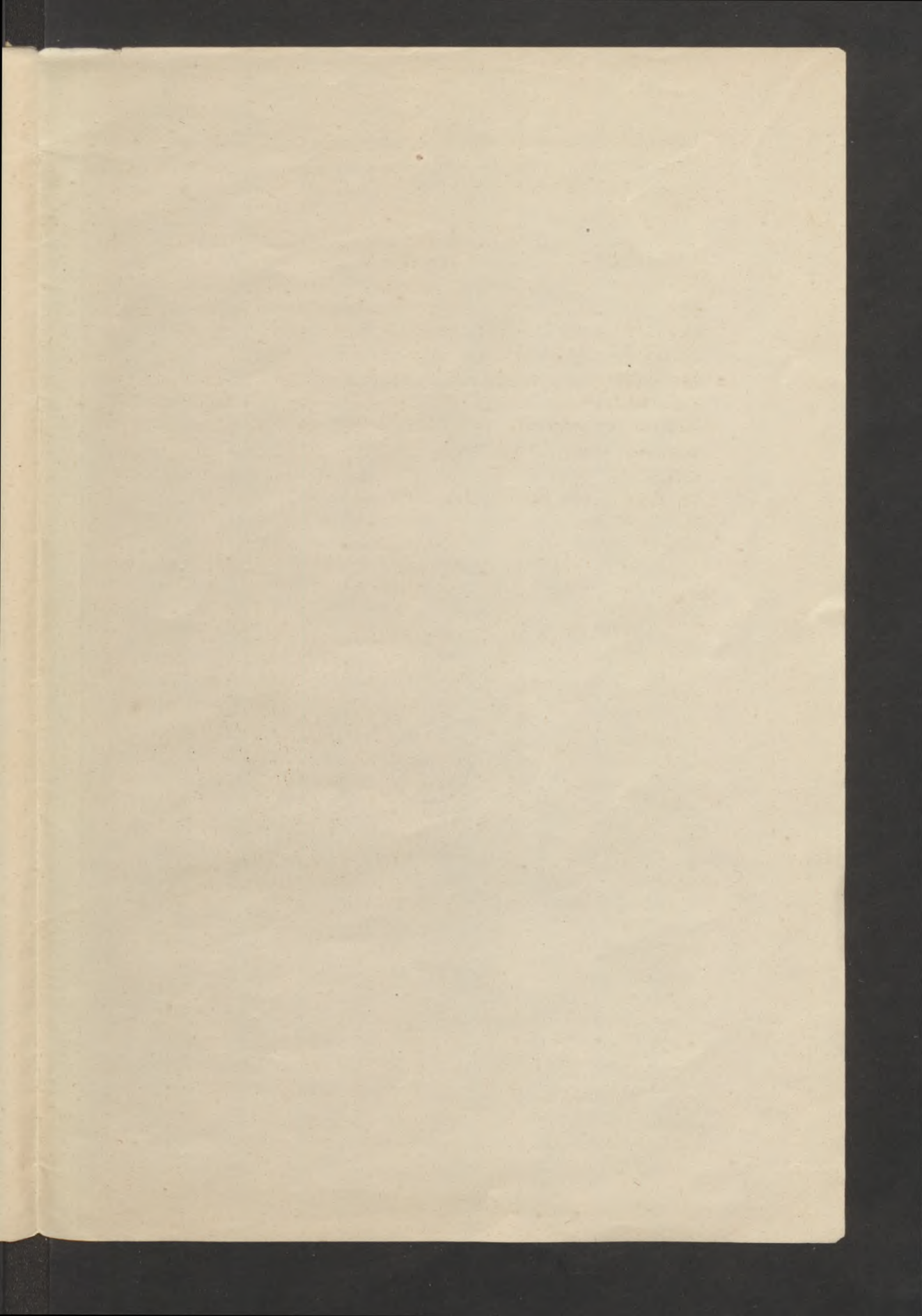
Alsószeleste liegt im nördlichen Teile des Komitates Vas, der Park selber teils am Abhange, teils am Plateau eines niederen Hügelszuges, welcher von den östlichsten Ausläufer der Ostalpen kommend an dieser Stelle sein Ende findet. Ausdehnung des Parkes ca. 15 kat. Joch, Höhe üb. d. Meeresspiegel 166—191 m. Der Boden: mittelschwerer, heller, aber genügend fruchtbarer, wasserhältiger, stellenweise stark kalkhaltiger Lehm. Klima: günstig. Der ausgleichende Einfluss der Alpen und seiner ausgedehnten Wäldungen ist hier, sowie im grössten Teile des Komitates wirksam, die Verteilung der Niederschläge daher mehr gleichmässig, die Luft relativ feucht. Die im allgemeinen milderer Winter sind aber auf den Einfluss der Adria zurückzuführen, deren warme Luftströmungen durch die Lücke zw. Alpen u. Illyrien eindringen und in diesem Teile Ungarns Kulturmöglichkeiten bieten, die in den kontinentaleren Teilen des Landes nicht mehr vorhanden sind. Schädlich sind die nordöstlichen, oft 3—4 Tage lang wütenden kalten Winde, aber auch die Südwinde können — besonders im Vorfrühling und im Sommer — für viele Kulturpflanzen verhängnisvoll werden. Jährl. Niederschlagsmenge ca. 600 mm. Sie verteilt sich ziemlich gleichmässig, welcher Umstand insofern einen grossen Vorteil bedeutet, als z. B. im Banat der reichere Niederschlag in der Regel in der Form grosser Sommerregen erscheint. Allerdings gibt es auch in unserer Gegend fast alljährlich eine (manchmal zwei) 4—6 Wochen lange Trockenperiode. Der Schnee bleibt im Komitate im allgemeinen nicht lange liegen.

Der Park wurde in seinen heutigen Umrissen vom Grafen Andor Festetics gegründet, welcher vom Jahre 1871 durch 10 Jahre an der Gartengestaltung arbeitete, später aber daran verhindert war, so dass der Garten ziemlich vernachlässigt war, als Verfasser, der heutige Besitzer denselben (1910) übernahm. Die Terrassenanlagen wurden von Festetics geschaffen. Sie können in ihrer heutigen Entwicklung als eine der schönsten und gelungensten Gartenanlagen Ungarns angesprochen werden. Auch der grösste Teil der Bäume, besonders die Coniferen, stammen noch von Festetics. Die Bäume des Parkes sind heute im allgemeinen 18—24 m. hoch.

Besonders bemerkenswerte Exemplare sind eine *Picea excelsa*: Umfang in Brusthöhe 254 cm., Höhe 29·6 m., — *Abies cephalonica*: Umf. 305 cm., Höhe 28 m., — *Abies Nordmanniana*: Umf. 225 cm., Höhe 28·5 m., — *Abies Pinsapo*: Umf. 255 cm., Höhe 24 m., — *Abies Pindrow*: Höhe 8 m., — *Abies nobilis*: Umf. 128 cm., Höhe 18·5 m., — *Picea orientalis*: Umf. 180 cm., Höhe 22·7 m., — *Ilex Aquifolium*: Höhe 9·9 m., — *Castanea*: Umf. 5 m.

Der ung. Text enthält die detaillierte Beschreibung des Parkes in ihrer heutigen Form mit den verschiedenen Anlagen (Steingarten, Trockenmauer, Rosarium, Staudengärten, immergrüne Anlagen, Saisonrabatten, Waldpartien, Waldlichtungen, Kastanienhain etc.). Die einzelnen Partien des Gartens sind voneinander durch Baumkulissen etc. getrennt, so dass jeder Teil eine den Standortverhältnissen (Lage, Exposition etc.) entsprechende Ausbildung erhalten konnte und jeder Teil für sich ein eigenes, abgeschlossenes und ein einheitliches Bild darbietet.

2359
v

H

